

40 dagen met Paulus door de woestijn: (3) “BEMIN JE VIJAND”

Beste vrienden, beste vijanden,

Jullie hoorden het evangelie volgens Paulus. Jessika en Kevin stuurden mij de tekst met commentaar en toen ik de tekst van Paulus gelezen had zei ik bij mezelf: “Heer ontferm U over mij... en over de theologen”, waarmee ik uiteraard onmiddellijk in het thema was maar er nog niet uit.

Genade werd door Kevin enkele weken geleden omschreven als “De Heer die zich welwillend neerbuigt, zijn mantel om ons slaat”. Zelf heb ik onlangs het voorbeeld aangehaald van Hassan Elouafi die zich ontfermde over een slachtoffer van de aanslag te Zaventem, toevallig een Jood, en hierbij ging neerzitten bij hem, op zijn niveau. Patrick sprak over genade als overvloedige vergeving, na de (dood)zonde, als de terugkeer van het eindeloos verlangen.

Sinds eeuwen hoor je de nood, het verlangen, de smeekbeden: Erbarme dich! Miserere mei, Gospodi poumenoi. Aie pitié de nous, dans les siècles des siècles: ik blijf het horen, het eindeloos zingen van de monniken in hun kloosters. Er komt inderdaad geen eind aan deze nood, dat diep en essentieel verlangen.

Lange jaren heb ik mij, in mijn overvloed, afgevraagd waarvan ik dan wel moest verlost worden en ik houd er helemaal niet van om, zoals de tekst letterlijk zegt, “door zijn bloed (van Christus) gerechtvaardigd, behouden te worden van Zijn toorn (God)”. Religie moet wereldvreemd zijn, ik leg dat in deze toespraak uit, maar theologie is in zijn verklaringsdrang soms vreemd aan religie.

Binnen het thema van vijand en genade wou ik het vandaag over de “wereld” hebben want die houd mij als vijand de laatste tijd soms letterlijk wakker. En dus over het wereldvreemde van religie.

De natuur kent wetten, onontkoombaar, geen genade, geen vergeving voor wie zich van de tiende verdieping naar beneden stort. Geen engel die hem zal opvangen, zelfs al riskeert die engel er zijn eigen leven niet bij. Toch bleek die natuur in staat om zich te herorganiseren op een uiterst complexe manier, tot een levende cel, een bacterie, in staat om zich te verdelen en te handhaven. zelfs tegen onze huidige antibiotica. Wij bloeden ook niet dood uit onze eerste wonde en houden niet tot het eind van ons leven een snotneus na onze eerste verkoudheid. Een voorloper van genade, een mogelijkheid tot genezing, een list van natuur tegen natuur, maar steeds binnen zijn wetmatigheid. Er bestaan nog steeds ongeneesbare ziektes, niet te corrigeren handicaps en een onvermijdbaar sterven. Er bestaan wonderen, geen mirakels.

De natuur heeft ons ondertussen een fameus stel hersenen gegeven. Die hersenen brengen ons in contact met de wereld, laten onze ledematen bewegen, veroorzaken emoties waardoor we in gang schieten, beschikken over een onvoorstelbaar verstand waarmee we geleerd hebben om de natuur, waaruit we ontstaan zijn, te manipuleren naar onze behoeften en naar onze wensen. Zoals de chimpansees kennen we zowel jaloezie als

empathie. Het knuffelhormoon doet moeders voor hun kroost zorgen en een meer agressieve variant maakt vaders great again. We zijn reeds helemaal Trump, de man zonder gelaat, allemaal natuur, allemaal binnen haar concurrentiewetten, wel te manipuleren, niet te ontkomen.

Zo begin ik de vraag om ontferming, om verlossing, te begrijpen. Aie pitié de nous, dans les siècles des siècles.

Als alle werk is gedaan, als de maaltijd klaar is en opgegeten, als ons zogenaamd zuurverdiende geld geteld is en de belastingen betaald, als de luidruchtige kinderen in bed liggen en de ouders overschieten met mekaar, zijn we dan niet klaar? Is het avond geworden, en donker? Zijn we als mensen teruggekomen van het werk, zijn we partners of zielsgenoten, rivalen of geliefden? Valt er na alles wat noodzakelijk was nog iets te zien, te zeggen, te voelen?

De smeekbede om genade is een vraag om licht. Destijds hebben we voor gezinsgroepen een negenpuntenprogramma opgesteld waarvan het vierde punt zei: "Wij willen omzien naar elkaar omdat we geloven dat God ons heeft gezien". Het was het enige punt waar God in ter sprake kwam.

Omdat de wereld zonder genade de duisternis is waarin niemand ons ziet, ook niet bij klaarlichte dag, ook niet als we voor hem werken, laat staan als we het terrein verlaten hebben. Het is een efficiënte wereld met toenemend comfort, buitengewone mogelijkheden, en toegegeven, zowel aangename als onaangename kanten. In deze wereld zegt de leidinggevende ik heb "zoveel, x-aantal" mensen "onder" mij! Succes. De werknemer heeft zoveel collega's, een poetsvrouw en een dienstster in de kantine. Comfort. Maar ziet men u staan? De slaaf, zegt Hannah Arendt, is een levend werktuig, in dienst van zijn heer. Hoeveel slaven zijn er dan?

Behalve leven in een wereld zonder kan je ook "in ongenade" vallen. Je kan als groep in ongenade vallen en tot niets herleid worden. In ongenade omdat je niet past in een ideologie, soms religieus, soms seculier, verlicht, soms politiek, soms moreel, dikwijls economisch. Je valt in ongenade omdat ideologie de overhand heeft gekregen in ons omgaan met mekaar. Zoals de baby's van ongehuwde moeders, begraven in de tuinen van Ierse kloosters, omdat ze het product waren van "zondig leven". Of omdat je als bedreigend ervaren wordt zoals vluchtelingen die eerst soms met veel emotie verwelkomd worden maar na enkele weken of maanden een overlast worden en bij de eerste ongeregelheden verwenst en aangeklaagd worden, met beroep op normen en waarden. Je kan ook persoonlijk in ongenade vallen. "In ongenade" is de titel van een beklijvend boek van John Coetzee. Een universiteitsprofessor vergrijpt zich aan een studente en komt in de totale vernieling terecht, ook omdat hij zelf geen enkele vorm van genade wil aanvaarden, schamele poging overigens van confraters die hij als krenkend ervaart. Het onderwerp is actueel genoeg om zich de vraag te stellen hoe we zelf met dergelijk personage zouden omgaan. Het is het probleem van alle gevangenen, vooral na hun vrijlating.

Waar de wereld in zijn concurrentieslag enkel om efficiëntie vraagt, waar de mens in ongenade is gevallen, al dan niet door eigen fout, heerst duisternis en doodse stilte.

“Guardatemi”, “zie mij aan” hoorde ik de Italiaanse man zeggen die na 14 jaar totale verlamming en blindheid ten gevolge van een auto-ongeval om euthanasie vroeg en het in eigen land niet kon krijgen. Niets is angstwekkender dan er zijn en niet gezien worden. En omdat men niet gezien wordt regeert de vrees in een wereld zonder genade. En omdat vrees overheerst vraagt de massa orde en veiligheid maar wat ze nodig heeft is genade. En die moet je ook willen aanvaarden. “Mij geschiede naar Uw woord”. Wie genade wil ontvangen moet zich kwetsbaar durven opstellen.

Als de weerloze door mij gezien wordt krijgt hij een “gelaat”. Daarstraks noemde ik Trump “de man zonder gelaat”. Waar is het probleem? Waarom zie ik in hem geen gelaat? Zou hij misschien mijn vijand zijn? En zou hij zelf zijn weerloosheid kunnen herwinnen, zodat ik zijn gelaat zie en het visioen zich openbaart? Zijn “gelaat” weerhoudt mij om de ander enkel te beoordelen, enkel te gebruiken, te bevelen, enkel mijn rechten op te eisen, weerhoudt mij om de ander te herleiden tot een object, om hem als vijand te ervaren, om hem weg te jagen. Van aangezicht tot aangezicht zullen we niet enkel met hem/haar leven omdat hij/zij nuttig of aangenaam is, omdat hij/zij als mijn bezit wordt genoemd: mijn arbeider of bediende, mijn leerling, mijn patiënt, mijn kind, mijn man of vrouw. Ook als hij of zij vijandige, weerbarstige trekken krijgt, mijn concurrent wordt, mijn geduld of uithouding op de proef stelt, mij meer dan onaangename momenten bezorgt, mij geld kost, mij angst aanjaagt, ook dan zal het visioen van zijn “gelaat”, de herkenning van het zoveel meer in het zo hulpeloze, mij ervan weerhouden hem of haar af te stoten, hem te benoemen als rotte appel, tot op het bot te gaan, te verjagen, te doden, of zelfs te negeren, te doen alsof hij/zij onzichtbaar is.

Als dat lukt, dan heb je niet alleen lief wat je dierbaar is en jou veel vreugde of profijt geeft maar ook wat in je weg ligt. Dan zeg je nooit: opgeruimd staat netjes.

Jacques Goethals
De Lier, 19 maart 2017